

LANDINFORMATION

Ukraina

Civilbefolkningen under rysk ockupationsmakt

MIGRATIONSVERKETS FUNKTION FÖR LAND- OCH OMVÄRLDSANALYS

Den 1 maj 2019 inrättade Migrationsverket en ny funktion för land- och omvärldsanalys. Funktionen benämns Migrationsanalys och finns inom Migrationsverkets Nationella operativa avdelning.

LANDINFORMATION FÖR HANDLÄGGNING AV MIGRATIONSÄRENDEN

Denna rapport är framtagen av Migrationsverket i enlighet med [EU:s allmänna riktlinjer för framtagande av landinformation](#) (2008). Rapporten innehåller landinformation avsedd för handläggning av migrationsärenden.

Rapporten bygger på noggrant utvalda informationskällor. Alla källor refereras med undantag för beskrivning av allmänt kända förhållanden.

Landinformation: Ukraina. Civilbefolkningen under rysk ockupationsmakt

2023-12-22, version 1.0

Rapporten är utgiven av Nationella operativa avdelningen,
Migrationsanalys – Migrationsverkets funktion för land- och omvärldsanalys.
Rapporten har publicerats i Migrationsverkets databas för landinformation, Lifos, ©
Migrationsverket (Swedish Migration Agency), 2023.
Publikationen kan laddas ner från <http://lifos.migrationsverket.se>

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar.....	5
1.3 Avgränsningar	5
2. Rysk organisering av ockupation	6
2.1 Krim och östra Donbass sedan 2014	6
2.2 Andra ockuperade områden i Ukraina sedan 2022	7
3. Medborgarskap	8
3.1 Krim och östra Donbass sedan 2014	8
3.2 Andra ockuperade områden i Ukraina sedan 2022	9
4. MR-situationen.....	10
4.1 Utgångspunkter för ryskt agerande	10
4.2 På förhand identifierade individer	11
4.3 Övergrepp mot civila.....	11
4.3.1 Rapporter från befriade områden.....	11
4.3.2 Fortsatt repression under ockupationsmakten	13
4.4 Rörelsefrihet	16
4.4.1 Att ta sig till ukrainskkontrollerade områden	16
4.4.2 Flykt, evakueringar och deportationer till Ryssland.....	16
5. Rekrytering till de ryska väpnade styrkorna	19
6. Humanitär situation.....	20
7. Avslutande kommentarer.....	21
Källförteckning	23

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Denna rapport är framtagen av Migrationsanalysenheten i syfte att ge en uppdatering av situationen i Ukraina. Utkast till rapport färdigställdes den 29 september 2023. Information och händelseutveckling därefter har inte inkluderats. Migrationsanalysenheten har tagit fram ytterligare tre rapporter: Ukraina - Aktuell konfliktutveckling och säkerhetsläge; Ukraina - Situationen för internflyktingar; Ukraina - Kollaboration med ockupationsmyndigheter. För att få en så heltäckande bild av aktuell situation som möjligt bör rapporterna läsas i tillsammans.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande rapport är att ge en övergripande bild av situationen för civilbefolkningen i de områden av Ukraina som för närvarande kontrolleras av Ryssland.

Frågeställningar:

- Hur organiseras den ryska ockupationen?
- I vilken utsträckning har personer antagit ryskt medborgarskap på ockuperade områden?
- Hur ser MR-situationen ut för civilbefolkningen som lever på ukrainskt område som idag ockuperas av Ryssland?
- Kan särskilt utsatta grupper identifieras?
- Hur ser rörelsefriheten ut för de som lever på ockuperat område?
- Vilken är omfattningen av rekrytering/tvångsrekrytering till de ryska väpnade styrkorna? Skillnader mellan områden?
- Hur ser den övergripande humanitära/socioekonomiska situationen ut?

1.3 Avgränsningar

Rapporten berör civilbefolkningens situation under rysk ockupation. Den inkluderar inte någon redovisning av påverkan på civilbefolkningen av direkta stridshandlingar, och rapportering som berör behandlingen av krigsfångar refereras inte. Det ska även noteras att förekommande attacker som ukrainsk säkerhetstjänst eller de ukrainska väpnade styrkorna riktar mot ukrainska företrädare för ockupationsmyndigheterna inte adresseras.

I rapporten berörs helt kort situationen i Krim vad gäller den ryska ockupationen och utfärdande av ryska pass till halvöns invånare. Kapitlet om mänskliga rättigheter på rysskontrollerade områden inkluderar dock inte förhållandena på Krim, inte heller det kortare avsnittet om den humanitära situationen. Även om civilbefolkningen på Krim har påverkats av den fullskaliga invasionen, har åtskilliga källor sedan tidigare rapporterat separat om MR-situationen där efter den ryska annekteringen 2014. Det bör slutligen noteras att den rapportering om MR-situationen som här refereras, inte gör någon tydlig åtskillnad mellan å ena sidan de delar av Donetsk och Luhansk län som ockuperats av Ryssland och rysskontrollerad milis sedan 2014, och å andra sidan de områden som fallit under rysk ockupation sedan den fullskaliga invasionens inledning 2022.

2. Rysk organisering av ockupation

2.1 Krim och östra Donbass sedan 2014

Den ryska olagliga annekteringen av Krim genomfördes i ett snabbt förlopp 2014 och Ryssland kunde omgående konsolidera sin kontroll över den ukrainska halvön. Krim gavs status som republik (och Sevastopol som federal stad) och dess politiska styre inlemmades i det ryska federala systemet. Rysk federal lagstiftning infördes.¹

De östra delarna av det ukrainska Donbass² har sedan 2014 ockuperats av Ryssland och rysskontrollerade lokala miliser.³ De båda utbrytarområdena, ”Folkrepubliken Donetsk” och ”Folkrepubliken Luhansk”, utropade sig som självständiga stater. Deras självständighet erkändes inte av omvärlden, inte heller av Ryssland förrän strax före den fullskaliga invasionens inledning.⁴ Freedom House har beskrivit hur Ryssland före den fullskaliga invasionen 2022 skapade ett komplext nätverk av kontroll i de båda utbrytarområdena, där personer som var lojala mot separatisterna dominerade inom alla sfärer. Många tillhörde lokalbefolkningen men vissa nyckelpositioner innehades av ryska medborgare från Ryssland. Den politiska kontrollen fanns ytterst hos ”säkerhetsministerierna” i de båda utbrytarområdena, vilka kontrollerades av den ryska säkerhetstjänsten FSB, och utbrytarområdenas militär tros ha varit styrda av ryska, reguljära officerare.⁵

¹ Freedom House, Freedom in the World 2022 – Crimea, 2022-02-28, [url](#)

² Med Donbass avses här de båda länen Donetsk och Luhansk i östra Ukraina.

³ Freedom House, Freedom in the World 2022 – Eastern Donbas, 2022-02-28, [url](#)

⁴ International Crisis Group, Peace in Ukraine (III): The Costs of War in Donbas, 2020-09-03, [url](#) s.20; Ryssland, Presidentadministrationen, Address by the President of the Russian Federation, 2022-02-21, [url](#)

⁵ Freedom House, Freedom in the World 2022 – Eastern Donbas, 2022-02-28, [url](#)

2.2 Andra ockuperade områden i Ukraina sedan 2022

Brittiska Royal United Services Institute for Defence and Security Studies (RUSI) redogör, i en rapport⁶ som i hög grad bygger på ukrainska underrättelsekällor och andra myndighetsföreträdare, för det ryska tillvägagångssättet vid ockupation av områden i Ukraina sedan 2022. Redogörelsen görs i syfte att beskriva det ryska arbetet med underrättelser, men beskriver samtidigt hur ockupationsmyndigheterna byggdes upp, och bekräftas i delar enligt Migrationsanalys bedömning av ett flertal andra källor som refereras i kapitel 4.

För varje län som ockuperats har säkerhetstjänsten FSB bildat en tillfällig operativ grupp som har haft koordinerande uppgifter. Till varje operativ grupp har olika typer av förband från Nationalgardet knutits och i varje stad har ett befäl över ett garnisonsförband utsetts.⁷

I ett tidigt skede har alla register – ukrainska myndigheters men även vissa privata – beslagtagits i syfte att kartlägga befolkningen. En kategorisering av befolkningen har gjorts (se vidare kapitel 4) i syfte att identifiera dels personer som kan utmana ockupationsmakten, dels personer med någon form av position och vars lojalitet behöver säkras. Olika typer av lokala ledare, däribland för allmännyttan, skolor och fabriker, har kallats in för möten med representanter för den operativa gruppen och ställts inför valet att kollaborera eller avgå. Vad gäller skolledare har även kravet att implementera rysk läroplan ställts. Om personer som varit villiga att kollaborera inte har kunnat identifieras eller deras lojalitet ifrågasatts, har tidigare ledare ersatts av ryssar, för vissa positioner vanligtvis av officerare från FSB. Hembesök har gjorts för att säkerställa att de beslagtagna registren har korrekta uppgifter och som ett led i sökandet efter tecken på att invånare har koppling till den ukrainska staten.⁸

Ockupationsadministrationen och garnisonerna har fått stöd av lokala poliser och tjänstemän som rekryterats som agenter före den fullskaliga invasionen. Som exempel ska 800 ryska agenter ha identifierats i de områden av länet Charkiv som tillfälligt ockuperades under 2022. Färre än 100 av dessa var poliser som kollaborerade. Deras funktion var att agera informatörer och möjliggörare.⁹

Efter att en viss andel av befolkningen har rekryterats eller tvingats att kollaborera för att säkra den lokala administrationen, och efter att ett område har säkrats från militära hot eller motståndaktiviteter, har mer omfattande delar av FSB och den ryska statsapparaten förts in på ett ockuperat område. I nästa steg har personer som varit villiga att kollaborera i den lokala administrationen

⁶ RUSI, Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February, 2023-03-29, [url](#)

⁷ RUSI, Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February, 2023-03-29, [url](#), s. 20–21

⁸ RUSI, Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February, 2023-03-29, [url](#), s. 21–23

⁹ RUSI, Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February, 2023-03-29, [url](#), s. 23

förflyttats till positioner i Ryssland och ersatts av ryssar. I ett sista steg har avsikten varit att annektera områdena.¹⁰

På grund av den ryska militärens begränsade framgångar implementerades ockupations- och annekteringsprocessen inte fullt ut. Så har dock skett i städer som ligger utanför de ukrainska väpnade styrkornas räckvidd för artilleri, däribland Mariupol.¹¹ Åtgärder som går utöver ockupation och snarare handlar om annektering har dock varit utbredda. Till sådana åtgärder hör utfärdande av ryska pass (se [kap. 3](#)) och introduktion av den ryska rubeln som valuta.

I september 2022 genomförde den ryska ockupationsmakten ”folkomröstningar” – och i september 2023 ”lokalval”¹² – de rysskontrollerade delarna av de ukrainska länen Cherson, Donetsk, Luhansk och Zaporizjzja avseende annektering. Dessa ”folkomröstningar” fördömdes internationellt, var förfuskade och genomfördes under påtryckningar och hot mot länens befolkning. I samma månad tillkännagav Putin den ryska annekteringen av länen.¹³ I oktober samma år infördes krigslagar i de fyra länen¹⁴ vilket ger möjlighet att införa olika former av restriktioner, bl.a. begränsningar av rörelsefrihet, tvångsförflyttning av invånare och mobilisering.¹⁵

3. Medborgarskap

3.1 Krim och östra Donbass sedan 2014

Efter den ryska olagliga annekteringen av Krim i mars 2014 betraktade ryska myndigheter alla registrerade invånare på halvön som ryska medborgare. Undantaget var de invånare som inom en månad efter annekteringsbeslutet i skrift motsatte sig ryskt medborgarskap (i praktiken ännu kortare tid på grund av bl.a. eftersläpningar av information till invånarna om proceduren). Ryska myndigheter gjorde drygt ett år senare gällande att omkring 100 000 invånare (cirka fyra procent av befolkningen) inte hade ryskt medborgarskap. Notera att denna grupp rimligen inte enbart bestod av personer som motsatt sig ryskt medborgarskap (andra ryska myndighetsuppgifter talade om att denna grupp uppgick till knappt 3 500 invånare) utan även av bl.a. dem som inte uppfyllde de ryska kriterierna för medborgarskap, däribland ukrainska medborgare som bodde på Krim men var folkbokförda i någon annan del av Ukraina.

¹⁰ RUSI, Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February, 2023-03-29, [url](#), s. 26–27

¹¹ RUSI, Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February, 2023-03-29, [url](#), s. 27

¹² FN, So-Called Elections in Occupied Areas of Ukraine 'Have No Legal Grounds', Undermine Peace Prospects, United Nations Official Tells Security Council, 2023-09-08, [url](#)

¹³ Se exempelvis Europarådet, Parlamentariska församlingen, Further escalation in the Russian Federation's aggression against Ukraine, 2022-10-11, [url](#), s. 8–10

¹⁴ Ryssland. Presidentadministrationen, 2022-10-19, Executive Order on measures implemented in Russian regions following Presidential Executive Order of October 19, 2022, on introducing martial law in the DPR, LPR and the Zaporozhye and Kherson regions, [url](#)

¹⁵ OSSE, Second Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2022-12-14, [url](#), s. 24

Offentliganställda på Krim tvingades, för att kunna behålla sina anställningar, att inte enbart bli ryska medborgare utan även avsäga sig ukrainskt medborgarskap.¹⁶

År 2019 introducerade ryska myndigheter, genom presidentdekret, möjligheten att genom ett förenklat förfarande ansöka om ryskt medborgarskap för invånare i de rysskontrollerade delarna av Donetsk och Luhansk län. Före den fullskaliga invasionen 2022 sågs denna introduktion av vissa källor som en del av ett beprövat ryskt policyinstrument, där man medvetet försvårar möjligheterna att lösa territoriella konflikter genom att skapa en kontrollerad instabilitet.¹⁷ Fram till sommaren 2021 hade över 600 000 ryska pass utfärdats, enligt Freedom House.¹⁸

3.2 Andra ockuperade områden i Ukraina sedan 2022

Av rapport från norska Landinfo, daterad i februari 2023, framgår bl.a. att invånare i länen Cherson och Zaporizjzja från och med i maj 2022 omfattades av samma förenklade förfarande för att ansöka om ryskt medborgarskap som infördes i de rysskontrollerade delarna av Donetsk och Luhansk län 2019. I juli 2022 beslutades att alla medborgare i Ukraina skulle ha tillgång till detta förfarande, oavsett om de var bosatta på rysskontrollerat område eller inte. I rapporten beskrivs även de stora svårigheter som varit förknippade med att inte ha ryskt pass på ockuperat område. Utöver att motvilja att förvärva ryskt pass kan misstänkliggöra en person, krävs ryskt pass för att en rad tjänster ska vara tillgängliga, inklusive pensionsutbetalningar.¹⁹

Efter den norska rapportens publicering kan följande utveckling konstateras. Sedan mars 2023 förefaller åtgärder ha vidtagits i de fyra delvis ockuperade ukrainska länen Cherson, Donetsk, Luhansk och Zaporizjzja, för att påskynda processen och öka antalet invånare som blir ryska medborgare. I slutet av maj 2023 uttalade ryska företrädare att ryska pass utfärdats till närmare 1,5 miljoner invånare i de fyra delvis ockuperade länen.²⁰ De invånare i länen som inte accepterar ryskt medborgarskap kommer fr.o.m. den 1 juli 2024 att betraktas som utlännningar, enligt ett dekret²¹ utfärdat av Putin i slutet av april. De nya reglerna innebär att invånare utsätts för en verklig risk att deporteras och det rapporteras om hot och påtryckningar och att de som inte ansökt om ryskt medborgarskap misstänkliggörs.²² Enligt vittnesmål har ryskt medborgarskap

¹⁶ FN. OHCHR, Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine), 2017-09-25, [url](#), s. 8–10

¹⁷ German Institute for International and Security Affairs (SWP), Russia's "Passportisation" of the Donbas – The Mass Naturalisation of Ukrainians Is More Than a Foreign Policy Tool, augusti 2020, [url](#)

¹⁸ Freedom House, Freedom in the World 2022 – Eastern Donbas, 2022-02-28, [url](#)

¹⁹ Norge, Landinfo, Ukraina: Utstedelse av russiske pass i russiskkontrollerte områder i Ukraina, 2023-02-14, [url](#)

²⁰ Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health, Forced Passportization in Russia-Occupied Areas of Ukraine, 2023-08-02, [url](#), s. 7–8. Notera att det inte framgår av uttalandet om antalet utfärdade ryska pass inkluderar de pass som utfärdats i delar av Donetsk och Luhansk län före den fullskaliga invasionens inledning.

²¹ Ryssland, Presidentadministrationen, Указ Президента Российской Федерации от 27.04.2023 № 307 - "Об особенностях правового положения отдельных категорий иностранных граждан и лиц без гражданства в Российской Федерации", 2023-04-27, [url](#)

²² Human Rights Watch (HRW), Russia Threatens Ukrainians Who Refuse Russian Citizenship – Russian Occupation Authorities Depriving Residents of Their Rights, 2023-05-16, [url](#). Se även Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE), Third Interim Report on reported

gjorts till en förutsättning för att kunna få offentliganställning, sociala förmåner inklusive pension, humanitärt bistånd, sjukvård och skolgång för barn. Äganderätten synes ha kopplats till ryskt medborgarskap och även rörelsefriheten begränsas för personer utan ryskt pass. Enligt vittnesmål är det inte möjligt att passera vägsprårrar på ockuperat område utan ryskt pass.²³ Detta är även kopplat till s.k. filtrering som berörs i kapitel 4.

4. MR-situationen

Även om möjligheten att inhämta information på plats är mycket begränsad eller rentav obefintlig i områden som ännu inte befriats från rysk ockupation, har mycket blivit känt om ryska MR-övergrepp på ockuperade områden. Ett flertal källor har metodiskt utrett situationen, identifierat offer och beskrivit vad de utsatts för.

4.1 Utgångspunkter för ryskt agerande

RUSI beskriver att den ryska ockupationsmakten har delat upp befolkningen på ett ockuperat område i Ukraina i huvudsakligen fem kategorier:

- 1) ledare för ukrainsk nationalism som ska likvideras eller tillfångatas
- 2) personer som misstänks ha för avsikt att stödja motstånd och behöver rekryteras eller tystas (inkluderar personer kopplade till ukrainska polisorgan, lokala myndigheter, militären eller företrädare som inte aktivt kollaborerar)
- 3) personer som betecknas som likgiltiga
- 4) personer som aktivt kollaborerar med ryska styrkor
- 5) personer som är nödvändiga för att upprätthålla kritisk, nationell infrastruktur och därför måste kontrolleras.²⁴

Garnisonsförband i varje stad iordningställer utrymmen för förvar, processande, förhör och tortyr. Enligt RUSI har det, av observationer av hur dessa utrymmen och tortyrkamarer har utrustats att döma, funnits en systematisk plan. Som nämnts i kapitel 2 har olika typer av lokala ledare kallats in för möte och ställts inför valet att kollaborera eller avgå. Vidare har garnisonsförbanden haft i uppgift att gå från dörr till dörr och genomsöka människors hem, i syfte att kontrollera om invånares adresser stämmer med beslagtagna register. Men även för att söka efter indikationer på invånares eventuella tidigare kopplingar till den ukrainska staten och bekräftelse på relationer mellan invånare, samtidigt

violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#), s. 36–38.

²³ OSSE, Third Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#), s. 36–38

²⁴ RUSI, Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February, 2023-03-29, [url](#), s. 21

som lokala informatörer som rekryterats redan före den fullskaliga invasionens inledning har informerat ockupationsmakten.²⁵

Gruppen av kollaborationsvilliga till den ryska ockupationsmakten/kollaboratörer har varit relativt liten men spelat en möjliggörande roll i de delar av Ukraina som varit ockuperade sedan 2022 - liksom tidigare var fallet på det ockuperade Krim och i delar av Donetsk och Luhansk län.²⁶

4.2 På förhand identifierade individer

De flesta i kategori 1 har undkommit de ryska planerna att döda eller fångsla dem eftersom de flesta stora städer i Ukraina inte har intagits av Ryssland. Personer i kategori 5, som sitter på höga positioner och personer ansvariga för kritisk infrastruktur, utsattes i ett första skede för direkta hot och exempelvis borgmästare togs in på förhör och misshandlades. I många fall greps och torterades familjemedlemmar. Varken de enskilda i en viss position eller deras anhöriga som greps utsattes för förhör, vilket indikerar att syftet snarast var att pressa dem att följa ryska instruktioner.²⁷

4.3 Övergripp mot civila

4.3.1 Rapporter från befriade områden

Tidigt efter den ryska reträtten våren 2022 från Kievs län, liksom länen Sumy och Tjernihiv i norra/nordöstra Ukraina, kom uppgifter om omfattande och allvarliga övergrepp som begåtts mot civilbefolkningen under den tid som områdena varit kontrollerade av rysk militär.²⁸ Exempelvis Human Rights Watch dokumenterade omfattande bevisning och utredde summariska avrättningar och andra mord, försvinnanden och tortyr som hade begåtts mot civilbefolkningen.²⁹ Det stod tidigt klart att det funnits flera element i det ryska agerandet. En del av övergreppen tycktes ha skett med systematik. Human Rights Watch redogjorde för uppgifter om att ryska styrkor gick från dörr till dörr på "jakt efter nazister"³⁰, medan andra källor pekade på att ryska styrkor hade specifika måltavlor³¹. Redan före krigsutbrottet förekom uppgifter om sådana ryska förberedelser inför en ockupation.³² Därutöver rapporterades om

²⁵ RUSI, Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February, 2023-03-29, [url](#), s. 21–23

²⁶ RUSI, Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February, 2023-03-29, [url](#), s. 23

²⁷ RUSI, Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February, 2023-03-29, [url](#), s. 24

²⁸ Se exempelvis Amnesty International, Ukraine: Apparent war crimes by Russian forces in Bucha must be investigated, 2022-04-04, [url](#); Amnesty International, Ukraine: Russian forces extrajudicially executing civilians in apparent war crimes – new testimony, 2022-04-07, [url](#); Human Rights Watch, Ukraine: Apparent War Crimes in Russia-Controlled Areas, 2022-04-03, [url](#)

²⁹ Human Rights Watch, Ukraine: Russian Forces' Trail of Death in Bucha, 2022-04-21, [url](#); HRW, Ukraine: Executions, Torture During Russian Occupation – Apparent War Crimes in Kyiv, Chernihiv Regions, 2022-05-18, [url](#)

³⁰ Human Rights Watch, Ukraine: Russian Forces' Trail of Death in Bucha, 2022-04-21, [url](#)

³¹ Kyiv Independent, Uncovering the scope of the Bucha massacre, 2022-04-22, [url](#)

³² Se exempelvis Royal United Services Institute, The Plot to Destroy Ukraine, 2022-02-02-15, [url](#), s. 9ff.

urskillningslös beskjutning mot civila³³, liksom att enskilda soldater eller befäl eller grupper av desamma begått övergrepp, inklusive sexuellt våld³⁴.

Utöver ukrainska rättsvårdande myndigheters utredningar av alla brott som begicks under den jämförelsevis kortvariga ryska ockupationen i de tre regionerna, har även internationella organisationer såsom Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa³⁵, Europarådet³⁶ och FN rapporterat. Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter hade i slutet av oktober 2022 dokumenterat 441 fall (närmare 200 fall var fortfarande under utredning av organisationen vid tidpunkten) av ryska summariska avrättningar och dödliga attacker mot civilpersoner i 102 städer och byar i de tre regionerna mellan den 24 februari och 6 april 2022, men betonade samtidigt att antalet fall sannolikt var betydligt högre. De mönster som tidigt identifierades av andra källor (se ovan) efter områdenas befrielse kan sägas bekräftas – dödligt våld mot civila har dels handlat om vad som bedöms vara summariska avrättningar av civila som frihetsberövats och torterats, i de flesta fall på grund av misstankar om deltagande i striderna eller för att på annat sätt bidra till den ukrainska sidan, dels skett då civila förflyttat sig. OHCHR hade inga indikationer på att ryska myndigheter hade inlett eller avsåg att inleda några utredningar av händelserna.³⁷

Liknande rapportering har kommit också från områden som befriats senare. Exempelvis OSSE konstaterar, efter att ha sammanfattat rapporteringen om det stora antalet dödade civila i bl.a. länen Kiev, Sumy och Tjernihiv, att det även under resten av 2022 kom nya anklagelser om civila som dödades. Bland annat hittades en massgrav med över 400 kroppar i staden Izium i Charkivs län som befriades i september.³⁸ Även den oberoende kommission som FN:s Råd för mänskliga rättigheter tillsatt har rapporterat om de övergrepp mot civilbefolkningen som begicks under rysk ockupation i länen Charkiv, Kiev, Sumy och Tjernihiv.³⁹ Och bl.a. Human Rights Watch har beskrivit ryska övergrepp i delar av Chersons län som befriades från rysk ockupation under hösten 2022.⁴⁰

³³ Human Rights Watch, Ukraine: Russian Forces' Trail of Death in Bucha, 2022-04-21, [url](#)

³⁴ Meduza, 'I can do whatever I want to you' - Russian soldiers raped and murdered Ukrainian civilians in the village of Bogdanivka, 2022-04-18, [url](#)

³⁵ OSSE, Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity Committed in Ukraine (1 April – 25 June 2022), 2022-07-14, [url](#); Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity Committed in Ukraine since 24 February 2022, 2022-04-13, [url](#)

³⁶ Europarådet, Kommissionären för mänskliga rättigheter, Memorandum on the human rights consequences of the war in Ukraine, 2022-07-08, [url](#)

³⁷ FN, OHCHR, Killings of civilians: summary executions and attacks on individual civilians in Kyiv, Chernihiv, and Sumy regions in the context of the Russian Federation's armed attack against Ukraine, 2022-12-07, [url](#), s. 1–2

³⁸ OSSE, Second Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2022-12-14, [url](#), s. 37. Se även HRW, Ukraine: Russian Forces Tortured Izium Detainees – Survivors Describe Beatings, Electric Shocks, Waterboarding, 2022-10-19, [url](#) om ryska övergrepp mot frihetsberövade i Izium.

³⁹ FN, Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2022-10-18, [url](#)

⁴⁰ HRW, Ukraine: Russian Torture Center in Kherson – Unlawful Detention, Torture of Civilians During 8-Month Occupation, 2023-04-13, [url](#); Ukraine: Torture, Disappearances in Occupied South – Apparent War Crimes by Russian Forces in Kherson, Zaporizhzhia Regions, 2022-07-22, [url](#)

4.3.2 Fortsatt repression under ockupationsmakten

OSSE beskriver att de ryska väpnade styrkorna *rutinmässigt* utsätter civila för godtyckliga frihetsberövanden och försvinnanden.⁴¹ Och även den oberoende kommissionen drar slutsatsen, baserat på observationer av att det är specifika kategorier av människor som gjorts till offer och samma tortyrmetoder som använts konsekvent i flera rysskontrollerade regioner i Ukraina, att de ryska myndigheternas använder *tortyr på ett systematiskt och utbrett sätt* och att detta därför kan utgöra ett brott mot mänskligheten.⁴²

Enligt RUSI har personer som misstänkts vara eller bli inblandade i motståndaktiviteter varit utsatta för en mer utdragen process med varierande utgång, i jämförelse med den kategori av personer som redan på förhand hade identifierats. Personer med koppling till den ukrainska staten har gripits och genomgått ”filtrering”, vilken vanligen har inletts med förhör. De inledande förhören har ibland inkluderat våld, men i en majoritet av fallen snarare hot om eskalering om personen ifråga senare skulle befinnas konspirera mot ockupationsmakten. Medan de inledande förhören var formella och grundläggande, genomfördes ytterligare förhör av personer av intresse. Dessa förhör skedde ibland under tortyr och bestod av mer detaljerade frågor. Vissa släpptes därefter, medan andra överfördes till andra platser, inklusive till Ryssland. En förutsättning för att släppas var ofta att personen ifråga skulle rapportera till FSB. Utöver den omedelbara effekten gentemot den enskilde individen, har ett syfte med denna repression varit att samla in data som matas in i FSB:s underrättelsesystem och används i kartläggningssyfte.⁴³

Migrationsanalys bedömer att det i en rad rapporter från OSSE⁴⁴ och olika FN-instanser⁴⁵ i väsentliga avseenden råder samstämmighet kring mönster i ryska övergrepp mot civila som är i linje med den RUSI rapporterat om. Sammanfattningsvis kan sägas att civila som direkt eller indirekt går emot eller i vissa fall inte stödjer den ryska ockupationsmakten görs till måltavlor och riskerar allvarliga övergrepp. Detta alldeles oavsett om man genom faktiskt

⁴¹ OSSE, Third Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#), s. 17–27

⁴² FN, Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023-03-15, [url](#), s. 9–13

⁴³ RUSI, Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February, 2023-03-29, [url](#), s. 24–26

⁴⁴ Utöver den senaste rapporten, som refereras här, se även OSSE, Second Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2022-12-14, [url](#); Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity Committed in Ukraine (1 April – 25 June 2022), 2022-07-14, [url](#); Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity Committed in Ukraine since 24 February 2022, 2022-04-13, [url](#)

⁴⁵ FN, Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023-03-15, [url](#); FN, OHCHR, HRMMU Update on the human rights situation in Ukraine, 1 February 2023 – 30 April 2023, 2023-06-13, [url](#); FN, OHCHR, HRMMU Update on the human rights situation of older persons in Ukraine in the context of the armed attack by the Russian Federation, 2023-05-24, [url](#); FN, OHCHR, Report on the human rights situation in Ukraine, 1 August 2022 – 31 January 2023, 2023-03-24, [url](#); FN, OHCHR, Killings of civilians: summary executions and attacks on individual civilians in Kyiv, Chernihiv, and Sumy regions in the context of the Russian Federation's armed attack against Ukraine, 2022-12-07, [url](#); FN, OHCHR, HRMMU Update on the human rights situation in Ukraine, 1 August – 31 October 2022, 2022-12-02, [url](#); FN, OHCHR, Report on the human rights situation in Ukraine, 1 February to 31 July 2022, 2022-09-27, [url](#); FN, OHCHR, The situation of human rights in Ukraine in the context of the armed attack by the Russian Federation, 24 February to 15 May 2022, 2022-06-29, [url](#); FN, OHCHR, HRMMU Update on the human rights situation in Ukraine, 24 February – 26 March 2022, 2022-03-28, [url](#)

handlande eller hållning visat sitt motstånd eller endast uppfattas göra det på grund av sin bakgrund eller andra (i vissa fall till synes obetydliga) markörer. Hos de tre källor som refereras här återkommer ett antal grunder för frihetsberövande:

- Faktiskt eller uppfattat stöd till de ukrainska väpnade styrkorna
- Tidigare eller nuvarande koppling till de ukrainska väpnade styrkorna, inklusive egen eller släktingars eller vänners tjänstgöring
- Nuvarande eller tidigare personal inom rättsvårdande myndigheter eller säkerhetstjänst, eller att ha anhöriga med sådan position
- Vägran att samarbeta med ockupationsmyndigheterna eller att för att i vissa fall inte uttryckligen stödjade ockupationen
- Att ha pro-ukrainska åsikter; att ha kopplingar till ukrainska politiska organisationer
- Att något har uppfattats som misstänkt i samband med genomsökning av telefon, personer som man har hittat patriotisk litteratur eller ukrainska statssymboler hos, att bära vissa typer av tatueringar
- Personer som protesterat mot den ryska ockupationen på offentliga platser eller i sociala medier.

Likaså är ett antal kategorier av civila återkommande:

- Lokala (inklusive statsanställda) företrädare och tjänstemän
- Aktivister, representanter för civilsamhället, frivilliga i humanitärt arbete, inklusive evakueringar
- Journalister
- Lärare
- Religiösa ledare
- Andra personer med inflytande i lokalsamhället
- Anställda på Zaporizjzja kärnkraftverk.⁴⁶

Ett antal situationer då civila frihetsberövats beskrivs i rapporteringen: i civilpersoners hem, antingen vid dörr-till-dörr-genomsökningar av bostäder eller efter tips; på arbetsplatser; vid väg- eller gränskontrollstationer; i samband med demonstrationer.⁴⁷ Den oberoende kommissionen beskriver att många av fallen av mord, olagliga frihetsberövanden, våldtäkter och sexuellt våld har skett i ett inledande skede av rysk kontroll i ett område och i samband med genomsökningar av bostäder i syfte att hitta personer som stödjer de ukrainska väpnade styrkorna eller har vapen. När ryska myndigheter kontrollerat ett

⁴⁶ OSSE, Third Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#), s. 17–27; FN. Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023-03-15, [url](#), s. 9–13; FN, Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR), Detention of civilians in the context of the armed attack by the Russian Federation against Ukraine, 24 February 2022 – 23 May 2023, 2023-06-27, [url](#), s. 10–17

⁴⁷ OSSE, Third Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#), s. 17–27; FN. Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023-03-15, [url](#), s. 9–13

område under en längre tid har de etablerat förvarsfaciliteter, använt fler former av tortyr och dessutom riktat in sig mot personer som vägrar att samarbeta.⁴⁸ Återkommande i rapporteringen är begreppet filtreringsprocess⁴⁹ som av OHCHR beskrivs som ett system där den ryska ockupationsmakten söker efter tecken på kopplingar och stöd till de ukrainska väpnade styrkorna eller myndigheter i övrigt, men även att samla in data om invånare på de ockuperade områdena. OHCHR har dokumenterat sådan filtreringsprocess i de fyra ukrainska län som delvis är ockuperade. Filtreringsläger har etablerats där invånare tas i förvar, blir visiterade, får sina tillhörigheter genomsökta och förhöras, blir fotograferade och får lämna fingeravtryck. Personer som inte bedöms utgöra ett hot ges ett intyg om detta medan de som misstänks, framför allt män, överförs till förvar på andra platser. Filtrering sker även vid väg- och gränskontroller, i samband med genomsökningar av hus eller genom att enskilda invånare tar emot kallelser.⁵⁰ OSSE konstaterar att det finns många vittnesmål om hur personer som reser till Ryssland behandlas när väg- eller gränskontrollstationer passeras. Människor tvingas vänta länge i dåliga förhållanden och utsätts för kroppsvisitationer och hårda och kränkande förhör där frågorna, liksom i situationer som beskrivs ovan, tycks handla om att identifiera kopplingar till eller lojalitet med den ukrainska staten. Det förekommer att människor separeras från sina familjer, frihetsberövas och förs till förvar på andra platser. Det rapporteras även om människor som blir bestulna på sina tillhörigheter, hotas och avkrävs mutor.⁵¹

Enligt den oberoende kommissionen har summariska avrättningar och tortyr framför allt drabbat personer som i någon form gett eller har uppfattats ge stöd till de ukrainska väpnade styrkorna, eller som gjort någon form av handling som riktas mot de ryska väpnade styrkorna.⁵² Kommissionen beskriver ett mönster där bruket av tortyr och inhuman behandling är utbrett. De flesta offer har varit män, både civila och krigsfångar. Tortyren har varit särskilt svår när den som utsatts varit nuvarande eller tidigare medlem av de väpnade styrkorna, eller anhöriga till dem eller andra med koppling till dem. Vittnesmål om offer som dött till följd av tortyr finns. Den oberoende kommissionen har, liksom OSSE⁵³, även dokumenterat fall av sexuellt och könsbaserat våld och slår fast att sexuellt våld varit en viktig aspekt av den tortyr som ryska myndigheter använder sig av.⁵⁴

⁴⁸ FN. Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023-03-15, [url](#), s. 8

⁴⁹ Även exempelvis Amnesty International beskriver filtreringsprocessen som de ryska myndigheterna använder sig av i olika situationer och de omfattande övergrepp som begås i den i "Like A Prison Convoy": Russia's Unlawful Transfer And Abuse of Civilians In Ukraine During 'Filtration', 2022-11-10, [url](#)

⁵⁰ FN. Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR), Detention of civilians in the context of the armed attack by the Russian Federation against Ukraine, 24 February 2022 – 23 May 2023, 2023-06-27, [url](#), s. 17–20

⁵¹ OSSE, Third Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#), s. 30–31

⁵² FN. Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023-03-15, [url](#), s. 8

⁵³ OSSE, Third Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#), s. 17–27

⁵⁴ FN, Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023-03-15, [url](#), s. 9-13. Se även FN. Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga

Förvarsförhållandena beskrivs av den oberoende kommissionen som konsekvent inhumana, medan de enligt OSSE ofta varit sådana att de utgör omänsklig och förnedrande behandling. Både OSSE och den oberoende kommissionen uppmärksammar frihetsberövade som har förts från Ukraina till Ryssland.⁵⁵

RUSI lyfter även fram att kollektiv bestraffning har varit en aspekt av ryskt agerande. På många håll har lokalbefolkningen i ockuperade städer publicerat filmupptagningar av ryska truppörelser på sociala medier eller delat med andra, vilket samlats in av de ukrainska väpnade styrkorna och använts för att identifiera mål för artilleribeskjutning. Den ryska responsen har varit att genomsöka invånares mobiltelefoner i syfte att undersöka om de delat information, och personer som misstänkts har frihetsberövats och förhörts, ofta under tortyr, och i många fall avrättats. Liknade agerande från ockupationsmakten har inte varit begränsat till områden som varit under ukrainsk artilleribeskjutning. Även i andra områden har förekommande motståndssaktiviteter lett till att, vad som verkar vara slumpmässigt utvalda, invånare har tagits in på förhör. Detta är ett mönster som upprepats i många städer och därför verkar ha skett med systematik och med den underliggande logiken att göra människor medvetna om att motstånd leder till kollektiv bestraffning.⁵⁶

4.4 Rörelsefrihet

4.4.1 Att ta sig till ukrainskkontrollerade områden

FN-organet OHCHR konstaterade i juni 2023 att den enda övergången över fronten i Ukraina, i Zaporizjzja län, hade hållits stängd av ryska ockupationsmyndigheter sedan december 2022. Människor som ville ta sig till ukrainskkontrollerade delar var därför hänvisade till att resa genom Ryssland, vilket utöver kostnaderna även inkluderar den filtreringsprocess som här beskrivits.⁵⁷ Från Ryssland till det ukrainskkontrollerade Ukraina finns enligt uppgift i augusti 2023 endast en officiell gränsövergång öppen (Kolotilovka-Pokrovka i ländet Sumy).⁵⁸

4.4.2 Flykt, evakueringar och deportationer till Ryssland

Det saknas underlag för att med någon säkerhet kunna bedöma hur många ukrainska medborgare som rest in i Ryssland sedan den fullskaliga invasionens inledning och hur många av dem som har gjort det p.g.a. kriget. FN:s flyktingorgan UNHCR redovisar uppgifter som bygger på ryska myndigheters data och endast sträcker sig fram till den 31 december 2022: närmare 2,9

rättigheter (OHCHR), Detention of civilians in the context of the armed attack by the Russian Federation against Ukraine, 24 February 2022 – 23 May 2023, 2023-06-27, [url](#), s. 27–28

⁵⁵ OSSE, Third Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#), s. 17–27; FN. Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023-03-15, [url](#), s. 9–13

⁵⁶ RUSI, Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February, 2023-03-29, [url](#), s. 26

⁵⁷ FN, OHCHR, HRMMU Update on the human rights situation in Ukraine, 1 February 2023 – 30 April 2023, 2023-06-13, [url](#), s. 4

⁵⁸ Ukrainska Pravda, Ukrainians can return from Russia through checkpoint in Sumy Oblast, 2023-08-06, [url](#)

miljoner gränspassager från Ukraina och drygt 1,3 miljoner ukrainska medborgare har registrerats i landet (inklusive dem som beviljats någon form av skydd)⁵⁹. Samtidigt gjordes i rysk media i mars 2023, med hänvisning till myndighetskällor, gällande att antalet ukrainska flyktingar som anlänt till Ryssland är 5,4 miljoner.⁶⁰ Uppgiften kan, och har⁶¹, ifrågasatts och skulle enligt Migrationsanalys mening möjligen kunna avse antal gränspassager snarare än antal flyktingar.

På samma sätt kan det enligt Migrationsanalys mening inte med säkerhet sägas hur stor andel av de ukrainska medborgare som anlänt till Ryssland som har gjort detta frivilligt respektive blivit utsatta på något av de sätt som beskrivs i rapportering.

Den utbredda förekomsten av ryska myndigheters filtrering av civila är återkommande i rapporteringen angående flykt eller deportationer inom ryssokuperade områden eller till Ryssland, och av stor vikt att beakta för att förstå förhållandena under vilka ryska ”evakueringar” många gånger har skett. För redogörelser kring syften, förhållanden och behandling av drabbade hänvisas till föregående avsnitt.

HRW betonar, i en rapport från september 2022 som rör överföringar från Mariupol i Donetsk län och från Charkivs län, just osäkerheten kring hur många ukrainska medborgare som frivilligt eller ofrivilligt har förts till Ryssland, men beskriver att många har transporterats till Ryssland i organiserade massöverföringar på ett sätt och i ett sammanhang som innebär att de kan betraktas som illegala tvångsöverföringar. HRW redogör för hur organiserade försök, liksom enskildas flyktförsök, att evakuera civila till ukrainskkontrollerade områden stoppats, hur civila utsatts för påtryckningar av medlemmar av de ryska väpnade styrkorna eller andra myndighetsföreträdare att följa med organiserade ”evakueringar” till Ryssland, och konstaterar att det skett ”evakueringar” av människor som i praktiken inte haft några andra handlingsalternativ.⁶²

Den av FN tillsatta oberoende kommissionen konstaterade i mars 2023 att både ryska och ukrainska företrädare har uppgett att hundratusentals barn har förts från Ukraina till Ryssland sedan den fullskaliga invasionens inledning, men att variationen i det uppgivna antalet är stor. Kommissionen hänvisar till den ukrainska regeringens insamling av data som indikerar att drygt 16 000 barn deporterats, men understryker att man inte kunnat verifiera detta antal.⁶³ En

⁵⁹ FN. UNHCR, Operational Data Portal – Ukraine Refugee Situation, 2023-08-29, [url](#)

⁶⁰ ТАСС, Число прибывших в РФ беженцев с территории Украины и Донбасса превысило 5,4 млн человек, 2023-03-13, [url](#)

⁶¹ Civic Assistance Committee, How many refugees from Ukraine are there in Russia?, 2023-03-10, [url](#); Novaya Gazeta Europe, Russia's fake refugee haven, 2023-03-11, [url](#)

⁶² HRW, "We Had No Choice" – "Filtration" and the Crime of Forcibly Transferring Ukrainian Civilians to Russia, 2022-09-01, [url](#). Se även exempelvis OSSE, Third Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#), s. 27-34 och Amnesty International, "Like A Prison Convoy": Russia's Unlawful Transfer And Abuse of Civilians In Ukraine During 'Filtration', 2022-11-10, [url](#)

⁶³ FN. Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023-03-15, [url](#), s. 14

uppdaterad uppgift från samma källa (den ukrainska regeringens insamling av data) indikerar att närmare 20 000 barn deporterats.⁶⁴

Kommissionen har undersökt drygt 160 fall av barn som förts från Ukraina (länen Charkiv, Cherson och Donetsk) till Ryssland och identifierar ett antal typiska situationer: barn som har förlorat sina föräldrar eller tillfälligt tappat kontakten med dem till följd av striderna; barn som har separerats från förälder som frihetsberövats vid en filtreringspunkt (se avsnitt 4.3); barn på institution. Därutöver uppmärksammar kommissionen situationen där barn, från områden som senare befriats från rysk ockupation, som med föräldrars medgivande åkt till Krim på läger och där föräldrarna själva, i den mån de haft möjlighet, tvingats hämta hem sina barn. Kommissionen bedömer att inga krav som ställs av internationell humanitär rätt har mötts när det gäller undantag från förbudet mot att en konfliktpart evakuerar barn, och att överföringarna därför utgör krigsbrott:

- Överföringarna har inte varit motiverade av säkerhetsmässiga eller medicinska skäl.
- Det finns inga indikationer på att det inte skulle ha varit möjligt att överföra barnen till områden under ukrainsk kontroll.
- Ryska myndigheter tycks inte ha försökt etablera någon kontakt med barns anhöriga eller ukrainska myndigheter.
- De flesta överföringar har blivit långvariga och föräldrar eller förmyndare har mötts av en rad hinder när de försökt etablera kontakt, få till stånd familjeåterförening och återvändande till Ukraina.

I sammanhanget ska noteras att Ryssland har vidtagit åtgärder som inkluderar beviljande av ryskt medborgarskap och placering av barn hos fosterfamiljer, vilket skapar förutsättningar för att barnen kan komma att stanna i Ryssland permanent. Vittnesmål beskriver i vissa fall dålig behandling av, och undermåliga förhållanden och mat, för barn som överförts.⁶⁵

Även OSSE har uppmärksammat ryska myndigheters överföringar och deportationer av barn från Ukraina till Ryssland och huvudsakligen dragit liknande slutsatser som den oberoende kommissionen. Här kan särskilt noteras de observationer av ”omskolning” av ukrainska barn som OSSE refererar.⁶⁶

⁶⁴ Ukraina. Reintegrationsministeriet, Children of War 24 February 2022 - 20 September 2023, 2023-09-20, [url](#). Migrationsanalys tolkning av denna uppgift om antal deporterade barn, som är avsevärt lägre än andra förekommande uppgifter, är att det rör sig om fall av deportation som ukrainska myndigheter anser sig ha kunnat bekräfta.

⁶⁵ FN, Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023-03-15, [url](#), s. 14

⁶⁶ OSSE, Report on Violations and Abuses of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity, Related to the Forcible Transfer and/or Deportation of Ukrainian Children to the Russian Federation, 2023-05-04, [url](#)

5. Rekrytering till de ryska väpnade styrkorna

Invånare på Krim började tidigt efter den ryska ockupationen av halvön att kallas in för värnplikt i de ryska väpnade styrkorna, inledningsvis för tjänstgöring endast på Krim men sedan 2017 även i Ryssland.⁶⁷ Även beslutet om partiell mobilisering, fattat av Rysslands president 21 september 2022, omfattar Krim. Efter mobiliseringens inledning kom uppgifter om att krimtatarer, liksom andra etniska minoriteter i fattiga ryska regioner, i oproportionerlig grad kallades in.⁶⁸

I de båda utbrytarrepublikerna, i de delar av Donbass som var rysskontrollerade före den fullskaliga invasionen, meddelades full mobilisering av män mellan 18 och 55 år den 19 februari 2022. Tidigt rapporterades om omfattande mobilisering, där metoderna inte avgränsades till att män mottog skriftliga kallelser i sina hem eller på sina arbetsplatser utan även att män stoppades på gator och fördes till mönstringskontor. Det rapporteras även specifikt om förhållandena i de förband som tillhör utbrytarrepublikerna, vilka funktioner dessa fyllt vid fronten och, relaterat, de stora förluster de lidit.⁶⁹ Förbanden är nu även formellt integrerade i de ryska väpnade styrkorna.⁷⁰

De ukrainska länen Cherson, Donesk, Luhansk och Zaporizjzja är ur ett ryskt perspektiv en del av Ryssland sedan annekteringen. Danska migrationsmyndigheter rapporterade i december 2022, med hänvisning till två muntliga källor, att rysk värnplikt har introducerats i områdena och att invånarna har blivit en del av den ryska mobiliseringen. En av källorna uppgav därutöver att det redan före annekteringen förekom ansträngningar att mobilisera invånare med ryska pass i de ryssockuperade delarna av Cherson och Zaporizjzja och att ett betydande antal mobiliserades vid tidpunkten (oktober 2022).⁷¹ EUAA hänvisade i december 2022 till uttalanden från ryska myndigheter enligt vilka invånare i de annekterade länen inte skulle kallas in för värnplikt under inkallelserundan hösten 2022. EUAA angav i övrigt att det även saknades information om att sådana inkallelser skulle ha förekommit. Däremot framgår det av EUAA att ockupationsföreträdare i de båda länen fått i

⁶⁷ FN, OHCHR, Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine), 2017-09-25, [url](#), s. 17. Se även exempelvis HRW, Crimea: Conscripted Violates International Law, 2019-11-01, [url](#)

⁶⁸ Se t.ex. The Guardian, 'A way to get rid of us': Crimean Tatars decry Russia's mobilisation, 2022-09-25, [url](#); Institute for War and Peace Reporting, Russia Targets Crimean Tatar Community, 2022-10-04, [url](#); Politico, 'A kind of murder': Putin's draft targets Crimea's Tatars, 2022-10-04, [url](#)

⁶⁹ Meduza, Stay hidden or get drafted - How the breakaway regions of eastern Ukraine are forcing local men into the military, 2022-02-26, [url](#); Meduza, 'Life here is going downhill' - How forced mobilization has transformed the Donbas 'people's republics', 2022-07-12, [url](#). Vittnesmålen i den senare artikeln, avseende förbandens förluster, vinner även stöd i t.ex. RUSI, Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February 2023, 2023-03-29, [url](#), s. 28

⁷⁰ Galeotti m.fl., Militaries, Mercenaries, Militias, Morale, and the Ukraine War, 2022-11-15, [url](#)

⁷¹ Danmark, Udlændingestyrelsen, Russia - An update on military service since July 2022, 2022-12-09, [url](#), s. 35, 56

uppdrag att formera frivilligförband.⁷² Senare rapportering indikerar förekomsten av tvångsrekrytering i de sedan 2022 ockuperade områdena⁷³, liksom att ockupationsmyndigheterna (uppgifterna här avser Chersons län) för in uppgifter om alla civila som beviljats ryska pass i de ryska militärregistren⁷⁴.

I slutet av september kom uppgifter om att även de fyra delvis ockuperade ukrainska länen ingår i den ordinarie ryska inkallelserundan till värnplikt som inleddes den 1 oktober 2023.⁷⁵ Här bör understrykas att det råder osäkerhet kring var inkallade värnpliktiga från de fyra länen kommer tjänstgöra.

6. Humanitär situation

Bristande tillgång till områden som är utom ukrainsk kontroll innebär allvarliga begränsningar i möjligheten för humanitära organisationer att nå fram med bistånd till människor där (se nedan), men även att möjligheterna att genomföra undersökningar och göra bedömningar av behoven hos civilbefolkningen är begränsade. Återkommande i avrapportering av den typen av studier är att de avser områden som kontrolleras av ukrainska myndigheter.⁷⁶

FN:s kontor för samordning av humanitär hjälp, OCHA, beskrev i en omfattande rapport om de humanitära behoven i Ukraina inför 2023, att de allvarligaste behoven bland befolkningen fanns i de områden som var rysskontrollerade och i områden som påverkades direkt av strider. I 70 procent av de kommuner som vid tidpunkten var utom ukrainska myndigheters kontroll kategoriserades situationen som allvarligast på en femgradig skala och beskrevs som att befolkningens levnadsstandard kollapsat, att möjligheterna eller mekanismerna för att hantera situationen var uttömda, att fysiska och mentala skador var utbredda liksom kränkningar av mänskliga rättigheter.⁷⁷ Av organisationens senaste situationsrapport framgår att humanitärt bistånd som når fram till rysskontrollerade områden är extremt begränsat. Humanitära organisationers möjligheter att bedriva biståndarbete i dessa områden hindras av att de nekas tillträde, att personals rörelser begränsas och av andra hinder.

⁷² EUAA, The Russian Federation - Military service, 2022-12-15, [url](#), s. 19, 41–42. Migrationsanalys tolkning är att de tillsynes motstridiga uppgifterna från danska myndigheter respektive EUAA inte nödvändigtvis är det. Det är möjligt att de källor som refereras i den danska rapporten med "mobilisering" avser bl.a. skapandet av frivilligförband, som av andra källor ibland har benämnts som "kryptomobilisering", snarare än att ockupationsföreträdarna i de båda länen under hösten 2022 skulle ha getts kvoter inom ramen för mobiliseringsbeslutet av den 21 september 2022, samt att den ryska annekteringen av länen innebär att dess invånare i framtiden omfattas av rysk värnplikt.

⁷³ Institute for the study of war (ISW), Russian Offensive Campaign Assessment, September 21, 2023, 2023-09-21, [url](#)

⁷⁴ ISW, Russian Offensive Campaign Assessment, September 19, 2023, 2023-09-19, [url](#)

⁷⁵ ISW, Russian Offensive Campaign Assessment, September 30, 2023, 2023-09-30, [url](#); CNN, Ukraine's occupied regions to be included for first time in new round of Russian conscriptions, 2023-09-29, [url](#)

⁷⁶ Se exempelvis FN:s Livsmedelsprogram (WFP), Ukraine Needs Assessment: Food Security and Essential Needs - Analysis of data from the 2022 Ukraine Multisector Needs Assessment, 2023-06-23, [url](#), s. 1

⁷⁷ FN. Kontoret för samordning av humanitär hjälp (OCHA), Humanitarian Needs Overview - Ukraine. Humanitarian Programme Cycle 2023, december 2022, [url](#), s. 7

Organisationen exemplifierar med att humanitära organisationer under årets första kvartal förlorade tillgång till närmare 40 städer och byar (med 60 000 invånare före den fullskaliga invasionen) som föll under rysk kontroll till följd av ändringar av frontlinjen och försämrat säkerhetsläge. Men också för att Ryssland inte gav humanitära organisationer tillträde till de översvämningsdrabbade områdena öster om floden Dnipro efter Kachovkadammens kollaps i juni, trots de akuta humanitära behoven.⁷⁸

FN:s Livsmedelsprogram beskriver den humanitära situationen i de delar av länen Cherson, Dnjesk, Luhansk och Zaporizjzja som är utom ukrainska myndigheters kontroll, baserat på intervjuer med människor som flytt därifrån, som extremt allvarlig. Medan säkerhetssituationen är det största problemet, beskrivs de främsta behoven vara tillgång till mat, dricksvatten, läkemedel och sjukvård. En stor majoritet av respondenterna beskrev situationen i områdena som ansträngd eller värre, med vilket avses att grundläggande behov inte kan tillgodoses på ett hållbart och annat än kortsiktigt sätt.⁷⁹

7. Avslutande kommentarer

Migrationsanalys tolkning av refererad rapportering är att den ryska ockupationen av områden i Ukraina sedan 2022 varit planlagd och indelad i olika faser och syften – överblick och kontroll, konsolidering, annektering. Det är av vikt att beakta dessa bakomliggande syften för att förstå rysk policy när det gäller medborgarskap och de rapporterade, omfattande MR-kränkningar som förekommer.

En stor del av befolkningen på Krim beviljades tidigt efter den ryska ockupationen 2014 ryskt medborgarskap. Och flera år innan den fullskaliga invasionens inledning 2022, introducerades ett förenklat förfarande för ansökan om ryskt medborgarskap i de delar av Donetsk och Luhansk län som var ockuperade av Ryssland och rysskontrollerad milis. De ryska ambitionerna har senare manifesterats i det formella beslutet hösten 2022 att annektera de ockuperade delarna av Ukraina och den rad av andra åtgärder som därefter har följt. Det framgår inte av här refererad rapportering hur många invånare som i skrivande stund beviljats ryskt medborgarskap i de ukrainska områden som ockuperats av Ryssland sedan 2022. Men omfattningen är mycket stor och det förekommer påtryckningar och långtgående åtgärder mot invånare att acceptera ryska pass, och om en än mer utsatt och riskfylld tillvaro utan.

Tidigt efter att delar av länen Kiev, Sumy och Tjernihiv befriats från rysk ockupation våren 2022, och senare samma år delar av Charkivs och Chersons län, rapporterades om omfattande ryska övergrepp mot civilfolkningen. Rapporteringen har därefter fortsatt och det finns enligt Migrationsanalys

⁷⁸ OCHA, Ukraine Humanitarian Response 2023: Situation Report, 5 September 2023, 2023-09-06, [url](#)

⁷⁹ WFP, Ukraine Multi-Sector Needs Assessment - A brief look at inaccessible areas, 2023-05-23, [url](#)

bedömning inte något som tyder på några avgörande förändringar i ryskt agerande på erövrat och ockuperat område. Bland förekommande övergrepp finns deportationer (inklusive av barn), godtyckliga frihetsberövanden och försvinnanden, tortyr, utomrättsliga avrättningar och andra mord. Baserat på en rad källors beskrivningar av bl.a. det ryska bruket av tortyr, ligger det nära till hands att dra slutsatsen att konstaterade övergrepp mot ukrainsk civilbefolkning är utbredda, systematiska och en del av en statlig rysk policy.

Informationsläget tillåter det inte och inga av de källor som refereras här tycks ha haft för avsikt att göra någon uttömmande uppräknings av grupper i den ukrainska civilbefolkningen som är särskilt utsatta för ryska övergrepp. Istället bör det understrykas att avgörande synes vara den ryska avsikten att kontrollera, konsolidera och annektera samhällen på ockuperade områden, och att alla former av faktiskt eller uppfattat agerande eller ställningstagande som går emot de ryska målen bekämpas.

Rörelsefriheten på ockuperade områden i Ukraina begränsas kraftigt, dels som en följd av stridigheter längs fronten, dels på grund av åtgärder som den ryska ockupationsmakten vidtar. Utöver redan nämnda deportationer förefaller människor ha berövats alternativ till att överföras till Ryssland i situationer där evakuering varit nödvändigt. Även i övrigt är de som vill ta sig från ockuperade till regeringskontrollerade delar av Ukraina hänvisade till att resa via Ryssland.

Vad gäller rekrytering till de ryska väpnade styrkorna och relaterade förband, kan konstateras att rysk värnplikt är införd på Krim och halvön omfattades även av den ryska mobilisering som inleddes i september 2022. I de delar av Donetsk och Luhansk län som varit ockuperade av Ryssland och rysskontrollerad milis sedan 2014 har omfattande rekrytering skett alltsedan strax före den fullskaliga invasionens inledning. I övriga delar av de ockuperade områdena förekommer rekrytering till väpnade förband, även om det saknas stöd för att dra slutsatsen att dessa områden inkluderades i det formella mobiliseringsbeslutet i september 2022. Det är dock enligt Migrationsanalys mening här av stor vikt att beakta att denna situation kan komma att förändras, givet det ryska beslutet att annektera och andra åtgärder som vidtagits, uppgifter om förekommande rekrytering och att de fyra delvis ockuperade länen nu omfattas av den ryska värnplikten, samt förmodade kommande ryska mobiliseringsbehov.

Även om informationstillgången är mycket begränsad, kan konstateras att den humanitära situationen beskrivs som extremt allvarlig och att situationen förvärras ytterligare av det faktum att biståndsorganisationer endast har mycket begränsat tillträde till områdena.

Källförteckning

Amnesty International, “Like A Prison Convoy”: Russia’s Unlawful Transfer And Abuse of Civilians In Ukraine During ‘Filtration’, 2022-11-10, [url](#)

Amnesty International, Ukraine: Russian forces extrajudicially executing civilians in apparent war crimes – new testimony, 2022-04-07, [url](#)

Amnesty International, Ukraine: Apparent war crimes by Russian forces in Bucha must be investigated, 2022-04-04, [url](#)

Civic Assistance Committee, How many refugees from Ukraine are there in Russia?, 2023-03-10, [url](#)

CNN, Ukraine’s occupied regions to be included for first time in new round of Russian conscriptions, 2023-09-29, [url](#)

Danmark, Udlændingestyrelsen, Russia - An update on military service since July 2022, 2022-12-09, [url](#)

EUAA, The Russian Federation - Military service, 2022-12-15, [url](#)

Europarådet, Kommissionären för mänskliga rättigheter, Memorandum on the human rights consequences of the war in Ukraine, 2022-07-08, [url](#)

Europarådet, Parlamentariska församlingen, Further escalation in the Russian Federation's aggression against Ukraine, 2022-10-11, [url](#)

Freedom House, Freedom in the World 2022 – Crimea, 2022-02-28, [url](#)

Freedom House, Freedom in the World 2022 – Eastern Donbas, 2022-02-28, [url](#)

FN, So-Called Elections in Occupied Areas of Ukraine ‘Have No Legal Grounds’, Undermine Peace Prospects, United Nations Official Tells Security Council, 2023-09-08, [url](#)

FN, Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR), Detention of civilians in the context of the armed attack by the Russian Federation against Ukraine, 24 February 2022 – 23 May 2023, 2023-06-27, [url](#)

FN, OHCHR, HRMMU Update on the human rights situation in Ukraine, 1 February 2023 – 30 April 2023, 2023-06-13, [url](#)

FN, OHCHR, HRMMU Update on the human rights situation of older persons in Ukraine in the context of the armed attack by the Russian Federation, 2023-05-24, [url](#)

FN, OHCHR, Report on the human rights situation in Ukraine, 1 August 2022 – 31 January 2023, 2023-03-24, [url](#)

FN, OHCHR, Killings of civilians: summary executions and attacks on individual civilians in Kyiv, Chernihiv, and Sumy regions in the context of the Russian Federation's armed attack against Ukraine, 2022-12-07, [url](#)

FN, OHCHR, HRMMU Update on the human rights situation in Ukraine, 1 August – 31 October 2022, 2022-12-02, [url](#)

FN, OHCHR, Report on the human rights situation in Ukraine, 1 February to 31 July 2022, 2022-09-27, [url](#)

FN, OHCHR, The situation of human rights in Ukraine in the context of the armed attack by the Russian Federation, 24 February to 15 May 2022, 2022-06-29, [url](#)

FN, OHCHR, HRMMU Update on the human rights situation in Ukraine, 24 February – 26 March 2022, 2022-03-28, [url](#)

FN, OHCHR, Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine), 2017-09-25, [url](#)

FN, Kontoret för samordning av humanitär hjälp (OCHA), Ukraine Humanitarian Response 2023: Situation Report, 5 September 2023, 2023-09-06, [url](#)

FN, OCHA, Humanitarian Needs Overview - Ukraine. Humanitarian Programme Cycle 2023, december 2022, [url](#)

FN, FN:s Livsmedelsprogram (WFP), Ukraine Needs Assessment: Food Security and Essential Needs - Analysis of data from the 2022 Ukraine Multisector Needs Assessment, 2023-06-23, [url](#)

FN, WFP, Ukraine Multi-Sector Needs Assessment - A brief look at inaccessible areas, 2023-05-23, [url](#)

FN, Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023-03-15, [url](#)

FN, Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2022-10-18, [url](#)

FN, UNHCR, Operational Data Portal – Ukraine Refugee Situation, 2023-08-29, [url](#)

Galeotti m.fl., Militaries, Mercenaries, Militias, Morale, and the Ukraine War, 2022-11-15, [url](#)

German Institute for International and Security Affairs (SWP), Russia's "Passportisation" of the Donbas – The Mass Naturalisation of Ukrainians is More Than a Foreign Policy Tool, augusti 2020, [url](#)

Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health, Forced Passportization in Russia-Occupied Areas of Ukraine, 2023-08-02, [url](#)

Human Rights Watch (HRW), Russia Threatens Ukrainians Who Refuse Russian Citizenship – Russian Occupation Authorities Depriving Residents of Their Rights, 2023-05-16, [url](#)

HRW, Ukraine: Russian Torture Center in Kherson – Unlawful Detention, Torture of Civilians During 8-Month Occupation, 2023-04-13, [url](#)

HRW, Ukraine: Russian Forces Tortured Iziurm Detainees – Survivors Describe Beatings, Electric Shocks, Waterboarding, 2022-10-19, [url](#)

HRW, "We Had No Choice" – "Filtration" and the Crime of Forcibly Transferring Ukrainian Civilians to Russia, 2022-09-01, [url](#)

HRW, Ukraine: Torture, Disappearances in Occupied South – Apparent War Crimes by Russian Forces in Kherson, Zaporizhzhia Regions, 2022-07-22, [url](#)

HRW, Ukraine: Executions, Torture During Russian Occupation – Apparent War Crimes in Kyiv, Chernihiv Regions, 2022-05-18, [url](#)

HRW, Ukraine: Russian Forces' Trail of Death in Bucha, 2022-04-21, [url](#)

HRW, Ukraine: Apparent War Crimes in Russia-Controlled Areas, 2022-04-03, [url](#)

HRW, Crimea: Conscription Violates International Law, 2019-11-01, [url](#)

Institute for War and Peace Reporting, Russia Targets Crimean Tatar Community, 2022-10-04, [url](#)

Institute for the study of war (ISW), Russian Offensive Campaign Assessment, September 30, 2023, 2023-09-30, [url](#);

ISW, Russian Offensive Campaign Assessment, September 21, 2023, 2023-09-21, [url](#)

ISW, Russian Offensive Campaign Assessment, September 19, 2023, 2023-09-19, [url](#)

International Crisis Group, Peace in Ukraine (III): The Costs of War in Donbas, 2020-09-03, [url](#)

Kyiv Independent, Uncovering the scope of the Bucha massacre, 2022-04-22, [url](#)

Meduza, 'Life here is going downhill' - How forced mobilization has transformed the Donbas 'people's republics', 2022-07-12, [url](#)

Meduza, 'I can do whatever I want to you' - Russian soldiers raped and murdered Ukrainian civilians in the village of Bogdanivka, 2022-04-18, [url](#)

Meduza, Stay hidden or get drafted - How the breakaway regions of eastern Ukraine are forcing local men into the military, 2022-02-26, [url](#)

Norge, Landinfo, Ukraina: Utstedelse av russiske pass i russiskkontrollerte områder i Ukraina, 2023-02-14, [url](#)

Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE), Third Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#)

OSSE, Report on Violations and Abuses of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity, Related to the Forcible Transfer and/or Deportation of Ukrainian Children to the Russian Federation, 2023-05-04, [url](#)

OSSE, Second Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2022-12-14, [url](#)

OSSE, Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity Committed in Ukraine (1 April – 25 June 2022), 2022-07-14, [url](#)

OSSE, Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes against Humanity Committed in Ukraine since 24 February 2022, 2022-04-13, [url](#)

Politico, 'A kind of murder': Putin's draft targets Crimea's Tatars, 2022-10-04, [url](#)

Royal United Services Institute for Defence and Security Studies (RUSI), Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations during the Russo-Ukrainian War, February 2022–February 2023, 2023-03-29, [url](#)

RUSI, The Plot to Destroy Ukraine, 2022-02-02-15, [url](#)

Ryssland, Presidentadministrationen, Указ Президента Российской Федерации от 27.04.2023 № 307 - "Об особенностях правового положения отдельных категорий иностранных граждан и лиц без гражданства в Российской Федерации", 2023-04-27, [url](#)

Ryssland, Presidentadministrationen, Executive Order on measures implemented in Russian regions following Presidential Executive Order of October 19, 2022, on introducing martial law in the DPR, LPR and the Zaporozhye and Kherson regions, 2022-10-19, [url](#)

Ryssland, Presidentadministrationen, Address by the President of the Russian Federation, 2022-02-21, [url](#)

ТАСС, Число прибывших в РФ беженцев с территории Украины и Донбасса превысило 5,4 млн человек, 2023-03-13, [url](#)

The Guardian, 'A way to get rid of us': Crimean Tatars decry Russia's mobilisation, 2022-09-25, [url](#)

Ukraina, Reintegrationsministeriet, Children of War 24 February 2022 - 20 September 2023, 2023-09-20, [url](#)

Ukrainska Pravda, Ukrainians can return from Russia through checkpoint in Sumy Oblast, 2023-08-06, [url](#)